

Б.Е. Көмеков, А.А. Галиев

Шыңғыс хан

АРУНА

ББК 63.3 (5) + 63.3(2к)

К 88

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым
министрлігі ұсынған

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің
бағдарламасы бойынша шығарылып отыр

Көмеков Б., Галиев А.

К 88 **Шыңғыс хан.** Тарих, тұлға, уақыт («Шығыстың ұлылары» топтамасы).

– Алматы: «Аруна» баспасы, 2007. – 96 бет.

ISBN 9965-26-006-0

«Шыңғыс хан» – «Шығыстың ұлылары» деген топтамаға енген кітаптардың бірі. Балалар мен ересектерге арналып қазақ және орыс тілдерінде жазылған көркем суретті туынды дүниені дүр сілкіндірген әйгілі моңғол әміршісі Шыңғыс ханның өмір жолымен таныстырады. XIII ғасырдың басында Моңғол мемлекетін құрған Шыңғыс хан бүкіл әлем тарихында теңдесі жоқ қолбасшы ретінде де танымал.

Барлық құқығы қорғалған. «Аруна» баспасының жазбаша рұқсатынсыз кітаптан үзінділерді, суреттерді көшіріп басуға болмайды.

К $\frac{0503000000}{00(05)-03}$

ББК 63.3 (5) + 63.3(2к)

ISBN 9965-26-006-0

© «Аруна Ltd.» ЖШС

Шыңғыс хан

1-тарау
Есугей баһадүр 6

2-тарау
Тағдыр тәлкегі 10

3-тарау
Алғашқы жетістіктер 14

4-тарау
Кек пен сатқындық 20

5-тарау
Хан тағына отыру 25

6-тарау
Меркіттерден өш алу 34

7-тарау
Мемлекеттің күшеюі 38

8-тарау
Цзин империясы 51

9-тарау
Алғашқы кездесу 55

10-тарау
Отырардың күйреуі 65

11-тарау
Хорезмге дейінгі қантөгіс жол 73

12-тарау
Ұрыстың сазды әуені 78

13-тарау
Өмір туралы толғаныс 82

14-тарау
Соңғы шайқас 90

Суық ақпан айы. 1155 жыл. Көшпенділер арасына маңызды хабар тарайды. Моңғолдар Амбағай қағанды Қытай әміршісіне сатып кеткен татарларды талқандапты.

Амбағай – Ұлы Даланың көрнекті қолбасшысы. Оның орны өз халқы үшін ерекше. Тұтқынға түскен қағанды “Аспан аясы” мемлекетінің (қытайлықтар) әміршісі қатал жазалаған. Өлер алдында ол руластарына:

– Моңғолдар! Қасық қандарың қалғанша қайрат көрсетіп, өшімді алыңдар! Өліспей, беріспеңдер! – деп өсиет қалдырған.

Моңғол халқы көп нәрсені кешіргенімен, сатқындыққа қатал қараған. Сол себепті Амбағай қаған қалдырған тілекті орындап, кек қайтармақ болады. Татарлар да соңғы жауынгері қалғанша, ақтық демі таусылғанша соғысады. Ақырында. Темучин бастаған татар әскерлерінің быт-шыты шығып қирады. Енді, міне, жеңіс тойын тойлауда. Осы ұрыста ерлікпен көзге түскен батырлардың ішінде қият – бөржіген (бөрі-тегін) руынан шыққан Есугей баһадүр де бар. Бұл күн оған қос қуаныш әкелді. Есугейдің қоңырат руынан шыққан сұлу әйелі Оэлун ұл босаныпты.

Моңғолдар қаһармандықты қадірлеген. Шайқаста өлімді қасқайып тұрып қарсы алуды ерлік деп есептеп, жауының батылдығын да бағалай білген. Есугейдің тұңғышына “Темучин” деп татар ханының атын беруінің мәні осы.

Өмірге келген бұл сәбидің жұдырығында “бір уыс қан” болған деседі...

Есугей баһадүр

Темучиннің тоғыз жасқа толған кезі. Әкесі оған қалыңдық іздестіре бастайды. Дәстүр бойынша, қыз басқа рудан болуы керек. Ұлын ертіп жолға шыққан Есугей қоңырат руының көсемі Дай шешенді кездестіреді. Әкелі-балалы екеуінің сапарларының сырына қанық болған көсем оларды үйіне шақырады.

– Маған қонақ болыңдар. Бөрте деген тоғыз жасар қызым бар, көре кетіңдер, – деген ұсынысын айтады.

Жол-жөнекей Дай шешен Есугейге көрген түсін баяндап береді.

– Түсімде аңға шығып барады екенмін. Қарасам, қолымдағы бүркіттің орнында қарға отыр.

– Қарға – біздің рудың таңбасы. Мүмкін, бұл түс аян берген болар, – деп жорамалдайды Есугей.

Шынында да, олардың сапарлары көңілдерінен шығып, Бөрте қыз екеуіне де ұнайды. Құдаласу рәсімін жасасқан әкелер балалары он төрт жасқа толған соң дүрілдетіп той жасауға келіседі.

Көңілі орныққан Есугей ұлын ертіп үйіне қайтып бара жатты. Кенет қырат басынан бір топ аттылар көрінді. Киімдерінен олардың татарлар екенін аңғару қиын емес. Жүрегі су ете қалған Есугейдің қолы еріксіз қылышына барды. Іштей ұрысқа әзірленгенімен, байыппен аттыларға қарап тұр. Темучин де әкесіне көмектесуге әзір. Есугейді таныған татарлар:

– Өткенді қазбаламайық. Біз той тойлап барамыз. Жүріңдер, балаң екеуің бізге қосылыңдар. Көңіл көтеріп қайтыңдар. Сен сияқты қонаққа бәрі қуанады, – десті түс-тұстан қолпаштап.

Осылайша, татарлар Есугейді көндіріп, өздерімен бірге ертіп кетеді. Әке мен бала біраз күн қонақ болады.

Татарлар моңғол батырын жақсылап күтеді, ерліктерін айтып мадақтайды. Әйтсе де арам ойларын іске асырып, тамағына білдіртпей у сеуіп жібереді. Қайтар жолда Есугейдің денсаулығы нашарлап, Темучин әлсіреген әкесін еліне әзер жеткізеді.

Уланған Есугей бірнеше күннен соң көз жұмды. Ал оның қол астындағылары ұлысты* тастап кете бастайды. Ең алдымен, Есугейдің билігін бұрыннан ұнатпай жүрген – тайшуыттар*, оның артынан қалғандары мал-мүліктерін алып көшіп кетеді. Аз ғана уақыттың ішінде қаңырап бос қалған ескі қоныста тек кішкентай балаларымен жесір әйел ғана қалады.

Темучиннің үш інісі бар. Бірге туған інісі – Хасар. Ал Бектер мен Белгутаидың шешесі бөлек, әкелері бір. Балалар күнкөрістің қамымен күні бойы үйде болмайды. Олар Онон өзенінен балық ұстап, жеуге жарамды шөп, жидек тереді. Темучин сарышұнақтар мен борсықтарды аулайды. Өмір сүру күннен-күнге қиындады. Дегенмен, Оэун тағдырына өкініш көрсетпеді. Ұлдарын ержүрек, батыл етіп тәрбиеледі. Тайшуыттардан кек алып, Есугей әулетінің даңқы қайта оралар күнді асыға күтті. Кешқұрым шаршап-шалдыққан балаларына бабалары – Бонышар мен Хабул ханның және әкелерінің ерліктерін жыр етіп, моңғолдардың ақылды анасы Алан-Гуа, достары сатып кеткен Амбағай қаған туралы әңгіме қозғайды...

*ұлыс – көшпенділердің елді мекені немесе мемлекеті

*тайшуыттар – моңғол тайпасы

Тлағдыр талкесі

Оэлунын әңгімелерін естіп өскен балалардың көңілдеріне дақ түсті. Олар ертерек ер жетуді армандады. Өздерінің жастай жетім қалып, шеккен азаптары үшін өш алудың сәтін күтті. Бұл ашу, ызаға толы сезім әрбір қиыншылықпен өткізген күндерінде ұлғая түскен.

Бір күні Темучин туған інісі Хасарды жан түршігерлік әрекетке үгіттейді. Сәтін тауып өгей інісі Бектерді өлтіреді. Суық хабарды естіген Оэлу талып қалады. Есін жиған соң:

– Құз-қиядан өзін лақтыратын бүркітке, ашуын баса алмаған арыстанға, жандыны жалмаған жалмауызға ұқсағандарың ба? – деп зар еңіреді.

Бұл оқиға Ұлы Далаға лезде тарап кетті. Кіп-кішкентай баланың қатыгездігі көпшіліктің көңіліне үрей туғызды. Кейбірі “Темучин туғанда жұдырығында бір уыс қан болған” деген әңгімені есіне алды. Хабар тайшуыттарға да жеткен. Олар Темучин ер жетіп, қатаймай тұрғанда көзін жою керек деген шешім қабылдады. Ойларын жүзеге асыру үшін Оэлу үйіне баса-көктеп кіріп келіп, Темучинді беруін талап етеді. Бұл кезде алыстан көрінген шаңнан бір сұмдықтың болатынын сезген Темучин ну орманға қашып кеткен. Баланы таппаған тайшуыттар ізіне түсіп, орманнан іздестіре бастайды.

Арада біраз күндер өтті. Темучинге күндіз-түні орман ішінде тығылып жатуға тура келді. Әйтеуір бір шығар деген оймен тайшуыттар да асықпады. Ақыры, әбден ашыққан бала орманнан шығуға мәжбүр болды. Киімі өрім-өрім, әбден әлсіреген оны тайшуыттар байлап-матап

Тарғұтай ұлысына әкеледі. Мойны мен қолына “қаңға” (ағаш бұғау) кигізіп, қасына күзет қояды. Бұл кезде Ұлы Далада “түрме” деген атымен жоқ еді. Жас тұтқынды кезектесіп күн сайын әр үйде ұстаған. Сол үй иелері тұтқын үшін басымен жауап беретін.

Сәл әлденген Темучин құтылудың ретін ойластырады. Бір күні құдай сәтін салып, күзетші қалғып кетеді. Енді қашу керек. Орманға қарай жүрсе ұсталады. Оның үстіне қолы байланған, мойнында қаңғасы бар адам алысқа ұзай алмайтыны белгілі. Жалғыз жол – өзенге қарай бет алу.

Таң атты. Баланың жоқ екенін естіген ауыл у-шу. Өзен жағасындағы қамыстардың арасына тығылған Темучин оларды сырттай бақылап тұр. Ең үлкен топ орманға кетіп, қалғандары төңіректі шарлай бастады. Баланы жер жұтып кеткен бе, із-түзсіз жоқ. Жағаға қарай беттеген 3-4 іздестіруші қамыстардың арасын тінти бастады. Тіпті біреуі

суға түсіп, Темучин жатқан жерге тым жақын келді. Суда Темучиннің басы ғана қылтиып тұр. Ары жүруге болмайды, бір қадам басса суға батады. “Ұсталдым, біткен жерім осы болар” деген ой келді. Қас қағым сәт оған мәңгілік сияқтанды. Бірақ іздеушіде үн жоқ. Кенет ол:

– Қорықпа, саған жаманшылығым жоқ. Менің атым – Сорған-Шыра. Тайшуыттар сенен қорқады, сондықтан жек көреді, – дейді сыбырлап.

Осы кезде артынан:

– Ей! Неғып тұрсың? Таптың ба? – деген дауыс естілді.

– Жоқ. Ешкім жоқ, – дейді де, Сорған-Шыра кері қайтады.

Қараңғы түсіп, іздестіру жұмысы тоқталды. Темучин жағаға шықты. Одан әрі жүруге шамасы жоқ. Күні бойы суда отырғандықтан, қаңға ісіп, мойны мен қолын қысып барады. Суықтан тоңып, қалтыраған ол “Таңның атуына аз уақыт қалды. Мына түріммен алысқа бара алмаспын. Құлқын сәріден тағы тінти бастар. Не де болса, Сорған-Шыраның үйіне барайын. Көріп тұрып ұстап бермеген адам бұл жолы да сатпас” деген үмітпен ауылға қарай аяндайды...

Темучин жасырын үй-үйді аралап, ақырында, іздеген адамын табады. Сорған-Шыра оның қаңғасын шешіп, тамақтандырады. Есік алдында тұрған жүн тиелген арбаға жасырады.

Күн шығысымен орман, дала, өзен түгел қайта қаралып шықты. Бала зым-зия жоқ. Енді тек ауыл ішінен іздеу керек. Кезек Сорған-Шыраның үйіне де жетті. Барлық бұрыш-бұрышты мұқият тексерген іздеушілер жүк тиелген арбаның қасына жақындады.

– Мынандай шыжыған ыстықта кім жүннің арасына тығылар дейсің, тәйірі? – деді қорқып кеткен Сорған-Шыра.

Сөзі нанымды шыққанымен, нөкерлер* бір-екі рет әр жерден найзамен шұқып көреді. Құдай сақтап, Темучин аман қалады. Қатты қорыққан бала біресе тісі-тісіне тимей сақылдап тоңып, біресе қара терге түсіп қызуы көтеріледі. Орнынан қозғалуға дәрмені жоқ. Түннің болуын асыға күтті. Қараңғы түсісімен, Сорған-Шыра оны арбадан түсіріп, тамақтандырады. Дорбаға бірнеше күнге жететін азық салып, жол көрсетіп жібереді.

Осылай, Сорған-Шыраның көмегімен құтылған Темучин ешкімнің көзіне түспес үшін тек қана түнде жүріп отырып, бірнеше күннен кейін үйіне де жетеді. Сол түні Оэлун үйін жығып, балаларымен көшіп кетеді. Енді ешкім таба алмас. Олар бар әлемнен алшақтап, таудың адам аяғы баспаған шатқалын мекендеп, аңшылықпен күн көреді.

**нөкерлер – әскерлер*

Алғашқы Жетістіктер

Арада бірнеше жылдар өтті. Ағайынды жігіттер ер жетіп, есейді. Бір күні осы үйдің бар байлығы – сегіз жылқысы ұшты-күйлі жоғалып кетеді. Қалған жалғыз атына мініп Темучин іздеп шығады. Жолда өзіне тетелес бір жігітті жолықтырып:

– Көзіңе бір үйір жылқы түспеді ме? – деп сұрайды.

Бейтаныс жігіт сүт пісірімдей уақыт бұрын көргенін айтып, барымташылардың* кеткен жағын нұсқайды да:

– Сен жалғызсың, олар көп. Шамаң келмес. Мен саған серік болайын, – деп ниет білдіреді.

– Атың кім? Кімнің баласысың? – дейді Темучин жөнін сұрап.

– Нағу-Баянның баласы – Боғыршымын.

– Қорықпасаң ілес, – дейді Темучин келісіп.

Аз уақыттан соң екі жігіт барымташыларды қуып жетеді. Өздерінің епті, батыл екенін дәлелдеген олар ұрылардың быт-шытын шығарып, жылқыларын алып қайтады. Темучин із жасыру мақсатымен Нағу-Баянның үйінде біраз аялдайды. Баласының жаңа досы ұнаған әкесі:

– Сендер ер жігітсіңдер. Өмірлерің әлі алда. Ұрыста сыналған достықтарыңды ақтық демдерің таусылғанша сақтай біліңдер! – деп батасын береді.

Шынында да, Боғыршы мен Темучин өле-өлгенше дос болып өткен екен.

Темучин 17-ге толған жыл. Көктем мезгілі. Көп болмаса да, Темучиннің сенімді серіктері бар: екі інісі мен жан

**барымта – малды (негізінен аттарды) ұрлап кету немесе зорлықпен тартып алу*

досы – Боғыршы. Ол осы серіктерін ертіп қоңырат еліне қалыңдығы Бөртеңі алып келуге аттанған. Дай шешен оларды қуана қарсы алады. 30 күн ойын, 40 күн тойын жасап, қызын барлық жасауымен шығарып салады.

Қыз жасауында бұрын көрмеген қымбат, көздің жауын алатын бұйымдар көп екен. Тек бұлғын терісінен тігілген ішіктің өзі не тұрады!

Сол кездегі керей тайпасының ең күшті ханы Тоғырыл еді. Ол кезінде әкесі Есугеймен дос болған. Темучиннің ойы – осы Тоғырыл ханмен кездесу. Әкесі өліп, үзілген байланысты қайта жаңғырту. Ойын жүзеге асырмақ болған ол Бөртеңің бұлғын ішігін алып, Тоғырыл еліне сапар шегеді.

– Ұлы Тоғырыл хан! Сыйлығымды қабыл ал. Әкем орнына әке бол! Өзімді балаң деп есепте! – деп басын иеді.

Ханға Темучиннің сыйлығы ұнайды. Ескі досы есіне түсіп, Темучинді құшағына алады.

Арада бірнеше ай өтті. Темучин Тоғырылдың көмегімен шашырап кеткен туған-туыстарын жинады. Бірте-бірте Оәлунның мал-жаны көбейіп, ауылына жан бітеді. Бұл меркіттерге* ұнамады. Осыдан 20 жыл бұрын Есугейдің меркіт жігіті Шиледуден Оәлунды тартып әкеткендігін олар әлі ұмыта қоймаған. Кек қайтару үшін Шиледудің ағасы Тоқтабек бір күні тұтқиылдан Темучин ауылын жаулап алады. Бөртені ұрлап кетіп, өзінің кіші інісі Шілшірге қосады. Тоқтабектің бұл әрекетіне әбден күйінген Темучин қашып келіп, Тоғырыл ханнан көмек сұрайды.

Керей ханы 20 мың әскер береді. Туыс болып келетін Жамұқа да сонша әскерімен Темучин жасағын толықтырды. Біршама қол жинағанынан хабардар болған Тоқтабек қорқып, Селенга өзені арқылы Байкал асады. Ал Темучин меркіттерді түгелдей тұтқындайды. Осы аралықта әйелін іздеген Темучиннің дауысын естіп, Бөрте жүгіріп шығады. Енді оларды ешкім ажырата алмас.

Соғыс сәтті аяқталса да, меркіттердің зұлымдығы Темучин жүрегінде зіл болып қалды.

Темучин мен Жамұқа әскерлері жеңістерін тойлап жатыр. Әскербасылары өмірлік дос болудың белгісі ретінде алтын белдіктерін алмастырды. Осы шайқастан кейін Темучин әскері көбейе бастаған. Оның қарамағына көптеген рулар мен тайпалар өз еркімен келіп қосылып жатты. Күн өткен сайын Темучиннің беделі арта түседі.

*меркіттер – *түркі тілдес тайпа*

Жек пен сатқындық

*Т*атар ханы Мегүжін-Сеуілті 1198 жылы Цзин императорына бағынудан бас тартқан. Сондықтан қытайлар татарларды жаулап алмақшы. Темучиннің де оларды жек көретінін білген “Аспан аясы” мемлекетінің әміршісі моңғолдардан көмек сұрайды.

Қытайлар қателеспеді. Моңғолдар ұсынысты қабылдады. Тіпті, Темучин керей ханы Тоғырылды да бірге соғысуға көндіреді. Біріккен одақтастар өзен бойын жағалай татарларға қарай аттанады. Көп ұзамай шайқаста Мегүжін-Сеуілті өліп, тауды паналай қашқандар талқандалады. “Аспан аясы” мемлекетінің әміршісі Темучин мен Тоғырылға алғысын білдіріп, сый-сыяпат жасайды. Жамұқаға “ван”, яғни “хан”, Темучинге “чсаутхури” (атойшы) деген атақ береді.

Сол жылы Темучин, Жамұқа, Тоғырыл хан үшеуі бірігіп енді найман* ханы Бұйрыққа қарсы аттанады. Наймандардың негізгі күші Ұлаңғыр өзенінің бойында күйреді. Қашып үлгергендері қайтып бара жатқан жасақтардың жолын бөгеп, қантөгіс ұрыс кешке дейін созылды. Қараңғы түсіп, соғыс уақытша тоқтатылды. Екі жақтың да жауынгерлері әбден қалжырады.

Таңертең Темучинге одақтастарының ұрыс даласын тастап, сарбаздарымен кетіп қалғаны туралы хабар жетеді. Жалғыз өзі тағдырына қарсы тұруды жөн көрмей, ол соғысты жалғастырудан бас тартады. Жасақтарын жинап, еліне аттанады. Бір қызығы, наймандар Темучинді

* наймандар – қазақ халқын құраған тайпалардың бірі

емес, Тоғырыл хан әскерін құдалаған. Олардың тас-талқанын шығарып, керей ханының баласы Санғұмды отбасымен бірге тұтқынға алыпты. Бақытсыздыққа ұшыраған Тоғырыл Темучинге хабаршы жібереді. Хатында: “Балам Темучин! Қолғабыс ет. Жақсылығыңды өле-өлгенше ұмытпаймын!” – делінген.

Кешікпей Темучин көмекке келеді. Наймандарды талқандап, тұтқындарды босатады. Ризашылығын білдірмек болған Тоғырыл: “Көз жұмсам, халқым саған аманат”, – деген екен. Ханның бұл тәтті сөзіне сенбеген Темучин сынамақ болып, үлкен ұлы Жошыға қызын айттырады. Керейлер келісім бермейді. Темучиннің күдігі ақталып енді Тоғырылға ешқашан сенбеуге бел буады.

1201 жыл. Жамұқа қол қусырып отырмады. Көптеген белгілі билеушілердің көмегіне сүйеніп, өзін “гурхан”, яғни “патшалардың патшасымын” деп жариялапты. Оның бұл қылығы Темучинге де, Тоғырылға да ұнамады. Бірігіп соғыс аспақшы болған олар Керулен өзені бойымен төмен қарай бет алады. Осы шайқаста Жамұқа жасақтарының кейін шегінуіне тура келеді. Басқа амал жоқ. Тайшуыттардан көмек сұрау керек.

Қосымша күш те келіп жетті. Ашық соғысудан қорыққан Жамұқа ыңғайлы сәтті тосты.

Күткен мезетте келді. Темучин ұлысы қоныс аудармақ. Ал Жамұқа басқарған қол мен тайшуыттар олардың жолын торуылдап жатыр. Негізгі мақсаттары – тұтқиылдан шабуылдап, соққы беру. Темучин адамдарынан екі еседей көп жау әскерін байқаған күзетшілер дер кезінде хабарлап, көш ұрысқа даярланып үлгереді. Оң жақта – ит тұмсығы батпайтын қалың орман. Оны қаруланған

әйелдер мен балалар қорғайды. Сол жақ қапталда көш арбалары мен күркелері тізіліп тұр. Алдыңғы шепте жақсы қаруланған әскерлер орналасқан.

Тайшуыттар оңайшылықпен бекіністі бұзып, көшті жеңе алмастарын білсе де шабуылды бастап кетеді.

Бұл қиян-кескі соғыс болды. Алдымен ұрысқа шыққан садақшылар оқты жаңбырша жаудырды. Келесі кезекте найзалы атты әскерлер тұр. Темучин сарбаздары оларға да төтеп берді. Біраздан соң шабуылға өздері шықты. Қолға ілінген күрек, тырма, арқан бәрі де қолданылды... Найза, қылыштың дауысы, айқай-шу құлақ тұндырады. Темучин де ұрысқа кіріскен. Зор даусымен айқай сала, жауларын оңды-солды қырып жатыр. Қайсарлығынан рухтанған жауынгерлерінің еңсесі көтерілді. Қантөгіс қараңғы түскенше созылды. Кенет зу етіп ұшқан жебенің дауысы естіледі. Осы сәтте Темучин бұғанасына бір заттың қадалғанын сезді. Тамағынан қою қара қан бұрқ ете қалып, тұншыға бастады. Көз алды қарауытып, атынан құлап түсті. Дүние дөңгеленіп сала берді...

Осыны байқап қалған үзеңгілес серігі Желме оны ұрыс даласынан алып шығады. Найза Темучиннің бұғанасынан сәл жоғары қадалып тұр. Өзі ес-түссіз жатыр. Тынысы тарылып, әрең дем алады. Желме сауытын шешіп, қанға малынған жейдесін қақ айырды. Асқан бір ептілікпен жебені суырып алып, қан тамырын қысып, таңып тастайды. Енді Темучинді қауіпсіз жерге жеткізу керек.

Келесі күні жаудың алды-артына қарамай қашқаны белгілі болды. Оларға ілесе алмаған жаралылары қолға түскен. Тұтқындардың арасында бір кездері өзін өлімнен аман алып қалған Сорған-Шыра да бар екен. Жақсылығын

ұмытпаған Темучин оған еркіндік береді. Біраздан соң Темучинді атқан тайшуыттардың мерген жігіті де табылды. Аяқ-қолы байланған ол жаралы әскербасының алдында тұр. Бұл кезде аздап айыға бастаған Темучин жігітке ұзақ уақыт тесірейе қарады. Жігіт міз бақпады. Екеуінде де үн жоқ.

– Қазір сені жазалайды. Соңғы тілегіңді айт, – дейді Темучин үнсіздікті бұзып.

– Жалғыз өкінішім – дәл көздей алмағаным, – деп жауап береді мерген сәл ойланған соң. – Егер Тәңірім маған тағы бір мүмкіндік берсе...

Жігіттің батылдығы мен қайсарлығына разы болған Темучин:

– Менің көңілімнен шықтың, сондықтан саған өміріңді сақтап қалудың сәті түсіп тұр, – дейді Темучин оның сөзін бөліп. – Іштей тынған жау жаман. Бойыңдағы ашуың сол жебемен кетсін. Маған дос бол! – деп сөзін жалғастырады.

Тайшуыт жігіті әңгіменің ақыры бұлай болады деп ойламаса керек. Біраз үндемей тұрады. Түрінен ойы сансаққа жүгіргенін аңғару қиын емес. Жиналғандар да одан көз алмады. Темучин күзетшінің біріне тұтқынның қолын босатып, орнынан тұрғызуды ымдайды. Мерген жігіт ұйып қалған қолдарын уқалап Темучиннің алдына келеді де, бір тізерлеп тұрып бас иеді.

– Атың кім, досым? – деп сұрайды Темучин.

– Менің атым – Жебе.

Осы ұрыста тайшуыттар алты мың әскерінен айырылған. Тұтқынға түскен қолбасшылардың өзі сексенге жуық.